

Katarzyna Dziedzic

IDEOLOGIA HEZBOLLAHU I JEJ EWOLUCJA W LATACH 1982–2009

Szyici w Libanie do połowy lat 70. XX w. nie byli aktywni społecznie i politycznie. W efekcie południe kraju i dolina Al-Bika, gdzie zamieszkuje ta grupa religijna, pozostawało słabo rozwinięte pod względem gospodarczym i infrastruktury. Szyici stali się grupą ubogą i drugorzędną. Kiedy w 1960 r. Musa al-Sadr został ich duchowym przywódcą, starał się poprzez organizacje samopomocy społecznej poprawić warunki życia swojej wspólnoty, a także zaktywizować i stworzyć reprezentację szyicką w parlamencie. Musa Sadr założył w 1974 r. Ruch Poniżonych (*Harakat al-Mahrumin*), który był pierwszą organizacją polityczną szyitów. W 1975 r., kiedy wybuchła wojna domowa w Libanie, rozpoczęła działalność także milicja szyicka Amal (akronim od arabskiego *Afwadž al-Mukawama al-Lubnanijja*, Libańskie Oddziału Oporu), której przewodniczącym został Nabih Birri¹. W chwili wybuchu rewolucji w Iranie w 1979 r. szyici libańscy byli już zaznajomieni przez swoich duchownych z pracami i ideami Ruhollaha Chomejniego².

Ideologia społecznego i politycznego aktywizmu bazującego na religii szybko przyjęła się wśród libańskich szyitów – ze względu na więź łączącą wszystkich szyitów bez względu na to, w jakim mieszkają państwie. Początkowo jednak aktywność szyitów była rozbudzona, ale nieukształtowana i rozproszona. W 1982 r., kiedy okazało się, że inwazja Izraela na południowe ziemie Libanu, zamieszkane przez szyitów, zamieniła się w okupację, szyici zdecydowali się podjąć stanowcze

¹ R. Shanahan, *The Shi'a of Lebanon*, New York 2005, s. 107–113.

² Zob. biografia Chomejniego w *Biography of Imam Khomeini May God Honor his Soul (MGHHS)*, www.english.mogawama.org/essaydetails.php?eid=5524&cid=209.

kroki w obronie swojego życia, sprawiedliwości i praw politycznych. Mimo to do połowy lat 90. nie podejmowali znaczących działań politycznych. Nabih Birri prowadził politykę obrony przed najeźdźcą, ale zmierzała ona raczej w kierunku realizacji ideałów świeckich, co nie odpowiadało środowiskom skupionym wokół duchownych. W rezultacie wielu szyitów zaczęło opuszczać Libańskie Oddziały Oporu. Oczekiwali oni konfrontacji z agresorem w ramach organizacji opartych na zasadach religijnych, zaczęli więc organizować się lokalnie wokół centrów religijnych znanych *hussajnijje*. Początkowo członkowie tego rozproszonego ruchu oporu rekrutowali się spośród młodych mężczyzn zafascynowanych rewolucją w Iranie i ideologią Chomejniego. Wielu z nich przyłączyło się do Organizacji Wyzwolenia Palestyny, gdzie zetknęli się po raz pierwszy z bronią i szkoleniem wojskowym. Liczba aktywistów ruchu oporu rosła bardzo szybko, ale mimo tego nie stanowili wyodrębnionej organizacji politycznej. Dopiero na przełomie 1984 i 1985 r. tożsamość szyickiego ruchu oporu skonsolidowała się ostatecznie w ramach Partii Boga (*Hizb Allah*) i jej zbrojnego ramienia Ruchu Oporu Islamskiego (*Harakat al-Mukawama al-Islamijja*)³.

Założyciele i twórcy Ruchu Oporu Islamskiego byli duchownymi muzułmańskimi, którzy podobnie jak Musa al-Sadr ukończyli szkołę teologii szyickiej w An-Nadżafie i brali udział w seminarium prowadzonym przez wybitnego prawnika szyickiego, Muhammada Bakir as-Sadra. Większość z nich początkowo była członkami Amalu, tak jak obecny sekretarz generalny Hezbollahu Sajjid Hassan Nasrallah, który należał do najwyższych władz tej organizacji, a także Husajn al-Musawi, sekretarz generalny Hezbollahu w latach 1991–1992 i przywódca duchowy szyitów w północnej części doliny Al-Bika⁴. Al-Musawi porzucił Amal i wraz z grupą radykalnych duchownych w dolinie Al-Bika stworzył załączek islamskiej organizacji, tzw. Islamski Amal. Wsparcie finansowe i militarne otrzymali z Iranu, którego polityka zagraniczna zakładała utworzenie na terenie Libanu jednostki militarnej do walki z Izraelem oraz ośrodka propagandy rewolucji islamskiej. Iran wysłał także w 1985 r. do doliny Al-Bika korpus Gwardii Rewolucyjnej, doskonale przeszkolonej milicji religijnej, która pomogła jednostkom PLO w szkoleniu militarnym szyickich aktywistów⁵.

Innym ważnym twórcą Partii Boga był szejik Subhi al-Tufajli, który podobnie jak Al-Musawi, ukończył seminarium w An-Nadżafie, a następnie seminarium w Al-Kum i wywodził się z kręgu inteligencji szyickiej skupionej wokół Chomejniego. Al-Tufajli był także pierwszym sekretarzem generalnym Hezbollahu w latach 1989–1991. Kolejną istotną postacią ruchu w tym okresie był Ragheb Harb, którego uznano za pierwszego męczennika za sprawę Hezbollahu. Był on jednym

³ H. Jaber, *Hezbollah*, Warszawa 2001, s. 18–25; S. Mackey, *Mirror of the Arab World, Lebanon in Conflict*, New York 2008, s. 157–181; M. Deeb, *Militant Islamic Movements in Lebanon: Origins, Social, Basis and Ideology*, Washington D.C. 1986.

⁴ *Leaders*, [w:] *Islamic Resistance in Lebanon website*, www.english.moqawama.org/catessays.php?cid=227; H. Jaber, *Hezbollah...*, s. 26 i 51.

⁵ J. Palmer Harik, *Hizballah, The Changing Face of Terrorism*, New York 2004, s. 39–40.

z pierwszych, który wezwał Libańczyków z południa kraju do zbrojnego oporu przeciw Izraelowi. Został zamordowany przez Izraelczyków 12 lutego 1984 r. Ważną postacią jest również Najjim Kassem, początkowo rzecznik Hezbollahu, a od 1993 r. zastępca sekretarza generalnego⁶. Postacią, która wniosła duży wkład intelektualny w tworzenie Hezbollahu był duchowny Sajjid Muhammad Husajn Fadlallah, urodzony w An-Nadżafie znany teolog szyicki, uznany za najwyższy autorytet religijny w Libanie i darzony wyjątkowym poważaniem. Fadlallah, pomimo że miał i ma nadal duży wpływ na kształtowanie się poglądów Hezbollahu, nigdy nie potwierdził swojego związku z Partią Boga⁷.

Za fundament, na którym zbudowano Hezbollah, można uznać: sposób życia, przekonania oraz wartości szyitów libańskich, a także poczucie ich marginalizacji społecznej i politycznej w Libanie. Wpływ na ukształtowanie się ideologii Hezbollahu miały 3 czynniki: aktywizacja polityczna szyitów (od 1960 r.), zapoczątkowana przez duchownego szyitów w Libanie Musę al-Sadra; zwycięstwo rewolucji islamskiej w 1979 r. w Iranie; interwencja militarna Izraela w 1982 r. oraz okupacja południowego Libanu⁸.

Ideologia Hezbollahu w *Liście otwartym* z 1985 r.

16 lutego 1985 r. ówczesny rzecznik Hezbollahu szejk Ibrahim al-Amin odczytał w meczecie Al-Kuzai w Zachodnim Bejrucie *List otwarty*, zwany także *Manifestem politycznym*. Następnie dokument ten został opublikowany w formie broszury jako *List otwarty do ciemieżonych Libańczyków i ludzi na całym świecie* (pełna nazwa w języku arabskim: *Nass ar-Risalah al-Maftuhah allati Wadżdżahaha Hizballah ila al-Mustad'afin fi Lubnan wa Al- 'Alam*). Przywódcy Hezbollahu zrehabilitowali w ten sposób podstawowe ideologiczne założenia ideologiczne ruchu. Odpowiedzieli na pytania o tożsamość, przedstawili swój światopogląd, wartości i zarysowali cele polityczne. Jest to pierwszy manifest Hezbollahu definiujący tę organizację, a także początkujący jego istnienie jako ruchu oporu na scenie politycznej w Libanie⁹.

List otwarty składa się z 17 stron i zawiera dedykację, skierowaną do wszystkich męczenników i wojowników muzułmańskich. Podkreślono tu także przewodnią pozycję pierwszego męczennika Hezbollahu szejka Ragheba Harba. W manifestie złożono hołd drugiemu imamowi szyickiemu Al-Husajnowi.

⁶ H. Jaber, *Hezbollah...*, s. 26 i 51.

⁷ R. Shanahan, *The Shi'a of Lebanon...*, s. 155.

⁸ Zob.: K. Salibi, *A House of Many Mansions*, London 1988; W. Harris, *The New Face of Lebanon*, Princeton 2006; K. C. Ellis, *Lebanon's Second Republic*, Gainesville 2002; S. Shay, *The Axis of Evil, Iran, Hizbullah and Palestinian Terror*, New Brunswick 2005; I. Rabinovich, *The War for Lebanon 1970–1985*, New York 1985.

⁹ Dostępne są trzy wersje *Listu otwartego*, dwie pierwsze składają się z 5 stron maszynopisu dostępne są na stronach: www.foia.cia.gov/browse_docs.asp; www.standwithus.com/pdfs/flyers/hezbollah_program.pdf, trzecia wersja pełna składa się z 17 stron i dostępna jest w książce J. E. Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology and Political Program*, Amsterdam 2006.

Hezbollah wyraził też swój głęboki szacunek i posłuszeństwo wobec ajatollaha Chomejniego. Kolejną część *Listu* stanowi wstęp, w którym szyici określili swoją tożsamość. Meritum listu zapisano w kilkunastu krótkich sekcjach tematycznych. W dokumencie ruch przedstawił również swój punkt widzenia na sytuację międzynarodową, regionalną i wewnętrzną w Libanie¹⁰.

Poglądy Hezbollahu w *Liście otwartym* w sposób jasny zarysowują wizję i obraz świata. Hezbollah podzielił świat na ludzi gnębionych/ciemieźonych (*mustad'afin*) i ciemieżycieli (*mustakibri*). Partia Boga w dokumencie utożsamia się ze wspólnotą muzułmańską (*umma*), która nie jest określona granicami i do której należą wszyscy muzułmanie na świecie. Nie uważa się za żadną organizację ani partię polityczną, a tym bardziej nie opiera się na żadnej filozofii i teorii. Jedyne ideologię szyitów stanowi islam, z którego wypływa ich wiara, światopogląd i działanie. Hezbollah uważa, że islam jest jedyną właściwą ideologią i doktryną, ponieważ pochodzi od Boga. Bóg przekazał islam w objawieniach ostatniemu swojemu Prorokowi, który jest pieczęcią tego, co Bóg objawił i przekazał ludziom. Bóg ustanowił też islam religią dla całego świata i według tej drogi powinni wszyscy podążać. Tradycję i kulturę muzułmanów określa Koran, sunna i przepisy prawne wyznaczone przez najwybitniejszy autorytet religijny – *mardza' al-taqlid*. Autorytet tych źródeł nie podlega wątpliwości, ponieważ przez szyitów uznawane są one za boskie. W sprawach politycznych członkowie Partii Boga podążają zgodnie z obowiązkiem, jaki nakłada na nich religia oraz *welajat-e faghih*, najwyższy duchowny. Jest on najwyższym autorytetem pośród prawników i *mardżów*, pełni funkcję zastępcy imama. Członkowie Hezbollahu uważają się za wojowników Boga, którzy na „drodze Boga” (*fi sabil Allah*) podejmują dżihad – walkę zgodnie z obowiązkiem, jaki nakłada na nich ich religia i wezwanie *welajat-e faghih*. Autorzy manifestu zaznaczyli, że wojownicy Ruchu Oporu Islamskiego podejmują walkę w obronie islamu i ummy, które obecnie stoją w obliczu zagrożenia ze strony zachodnich wartości i polityki¹¹.

W *Liście* czytamy także, że źródłem wszystkich katastrof i nieszczęść, jakie spotkały muzułmanów, są Stany Zjednoczone i ich polityka wobec regionu. Hezbollah uważa Amerykanów za ignorantów, agresorów, ciemieżycieli, kolonizatorów, którzy sieją niesprawiedliwość i upokorzenie muzułmanów. W manifestcie Hezbollah wymienił także Pakt Północnoatlantycki – NATO, Francję i Izrael jako kolejne jednostki działające na szkodę gminy muzułmańskiej. Ruch podsumował w liście, że dowodem niszczącej działalności USA i jego koalicji są: okupacja Palestyny, wsparcie amerykańskie udzielone Izraelowi, ingerencja w libańską politykę wewnętrzną oraz inwazja Izraela na Liban, która przyniosła ogrom ofiar śmiertelnych, a wielu ludzi pozostawiła bez dachu nad głową lub zmusiła, w wyniku bombardowań izraelskiej floty powietrznej, do ucieczki z południa Libanu. Szyici uważają, że okupacja południowego Libanu przez Izrael dokonała się za zgodą

¹⁰ Hizbullah, *Open Letter*, [w:] *ibidem*, s. 223–238.

¹¹ *Ibidem*, s. 224.

amerykańską. Kolejnym argumentem wysuniętym przeciwko USA na stronach *Listu* jest masakra w obozach dla uchodźców palestyńskich w Sabra i Szatila w 1982 r.¹² Autorzy dokumentu uważają, że do masakry doszło za przyzwoleniem amerykańsko-europejskiej koalicji, która wycofała się z obozów kilka dni wcześniej. Natomiast organizacje międzynarodowe ponoszą winę za brak zdecydowanej i wymiernej reakcji wobec zająć w obu obozach¹³.

„Ponieważ USA nieprzerwanie popierają Izrael”, szyici nie mają innego wyjścia, jak wypowiedzieć agresorowi walkę przez „poświęcenie”. Hezbollah podkreślił, że walkę z Izraelem i USA należy prowadzić, używając wszelkich możliwych środków¹⁴. W swoich poglądach Hezbollah potępił nie tylko USA, ale i cały Zachód wraz z jego imperialistyczną ideologią. Nie uznał także ideologii komunistycznej i ZSRR. Twierdził w manifestie, że obie ideologie – zachodnia i radziecka – są przeziębione niesprawiedliwością i nigdy nie będą podwalinami sprawiedliwego i wolnego społeczeństwa¹⁵.

Izrael, nazwany w manifestie „jednostką syjonistyczną”, jawi się dla Hezbollahu jako strażnik wpływów i interesów amerykańskich w całym świecie islamu. Partia Boga zadeklarowała walkę z Izraelem do końca, tzn. do momentu, aż jednostka ta przestanie istnieć. Nienawiść do Izraela i walka z nim to następstwo zagarnięcia ziemi palestyńskiej i ustanowienia państwa, w którym Palestyńczycy są częścią podporządkowaną, a także okupacja południa Libanu. Szyici libańscy zaznaczyli w manifestie odmowę podjęcia działań, które przyznałyby rację istnienia Izraela. W związku z tak przyjętą zasadą Hezbollah nie uznał ani porozumienia pokojowego w Camp David, ani propozycji króla Fahda, planu z Fezu, planu Reagana, propozycji Breżniewa czy francusko-egipskiego projektu uregulowania stosunków palestyńsko-izraelskich¹⁶. Za zdrajców „krwi palestyńskiej” i muzułmanów uznał jednocześnie wszystkie organizacje i kraje arabskie, które zgodziły się i poparły ideę „ziemia za pokój”¹⁷.

Partia Boga wyraźnie także zaznaczyła w manifestie swoje antagonistyczne stanowisko wobec Falang Libańskich (*Al-Kata'ib*) oraz jej przywódcy Baszira al-Dżumajjila. Falangi Libańskie to nacjonalistyczna partia chrześcijańska, która w trakcie wojny domowej w Libanie w 1975 r. odegrała decydującą rolę w walce z milicjami palestyńskimi. Baszir al-Dżumajjil został wybrany prezydentem Libanu, ale wkrótce zginął w zamachu bombowym, z którego to faktu Hezbollah otwarcie wyraził satysfakcję w *Liście*.

¹² W. Harris, *The New Face of Lebanon*, Princeton 2006, s. 176.

¹³ Hizbullah, *Open Letter...*, s. 225.

¹⁴ *Ibidem*, s. 230.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Zob.: W. Harris, *Implications of the Israeli Invasion, 1981–1983*, [w:] idem, *The New Face of Lebanon...*, s. 174–183.

¹⁷ Hizbullah, *Open Letter...*, s. 231.

Hezbollah uznał Falangi za kolaboranta z Izraelem i stwierdził, że Falangi za cenę wprowadzenia w życie „libańskiego snu”¹⁸ uczestniczyły w realizacji wszystkich izraelskich planów w Libanie¹⁹.

Hezbollah prezentuje w dokumencie nieufne stanowisko wobec zachodnich organizacji i krajów. Kwestionuje pokojową misję UNIFIL-u w Libanie i twierdzi, że żołnierze koalicji stacjonujący w strefie buforowej służą tak naprawdę Izraelowi²⁰. Ostrzega kraje koalicji, że ich żołnierze mogą zostać potraktowani tak samo jak kolaborujące z Izraelem Falangi Libańskie i staną się celem wojowników Ruchu Oporu Islamskiego²¹.

Hezbollah nie ufa również Organizacji Narodów Zjednoczonych. Uważa, że ONZ nie spełnia swoich konstytucyjnych założeń, tj. niesienia pomocy gnębiomym nacjom, a co więcej, przez swoje działania podtrzymuje hegemonię i dominację ciemniejszych. Dowodem na to jest fakt, że prawo weta ma ograniczona liczba członków ONZ. W manifestie Hezbollah nawołuje więc kraje całego świata do wyrażenia sprzeciwu wobec przywileju prawa weta przyznanego ograniczonej liczbie państw²².

Hezbollah potępił reżimy arabskie, szczególnie te w krajach naftowych. Za reakcyjny uznał m.in. rząd Arabii Saudyjskiej, który uważa się za strażnika prawa muzułmańskiego w świecie islamu, a jednocześnie prowadzi politykę zgodną z planami amerykańskimi. Zarzucił Arabii Saudyjskiej wiele, m.in. liberalną politykę w kwestii palestyńskiej i zarządzanie zasobami naturalnymi zgodnie ze wskazówkami USA. Hezbollah zaapelował w manifestie do obywateli arabskich reżimów reakcyjnych o to, by zmobilizowali swoje siły i zaczęli jawnie protestować przeciwko działaniom swoich rządów²³.

Partia Boga napisała w *Liście otwartym*, że ich poglądy odnośnie do systemu politycznego w Libanie są zgodne z religijną ideologią. Chcą państwa islamskiego opartego na szariacie. Hezbollah, jak twierdzi, nie zamierza zmuszać wszystkich ludzi do przyjęcia islamu i na dowód tego przytacza surę II, werset 256: „Nie ma przymusu w religii! Prawość wyróżniła się od nieprawości. I ten, kto odrzuca fałszywe bóstwa, a wierzy w Boga, uchwycił za najpewniejszy uchwyt, niemający żadnego pęknięcia. Bóg jest słyszający, wszechwiedzący!”²⁴. Jednocześnie Hezbollah uważa, że islam jest jedyną drogą do osiągnięcia szczęścia i sprawiedliwości. Autorzy dokumentu zaznaczają, że gdyby w Libanie istniał system oparty na woli większości, to większość ta opowiedziałaby się za stworzeniem państwa islamskie-

¹⁸ „Libański sen” to przenośnia używana na określenie maronickiej wizji państwa, w której chrześcijanie zachowują dominującą pozycję w państwie z dala od wpływów syryjskich. Niestety, wraz z wojną przestała ona mieć znaczenie. Zob.: D. Madeyska, *Liban*, Warszawa 2003, s. 152–166.

¹⁹ Hizbullah, *Open Letter...*, s. 226.

²⁰ *Ibidem*, s. 230.

²¹ *Ibidem*, s. 238.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, s. 233–234.

²⁴ *Koran*, przeł. J. Bielawski, Warszawa 1986, s. 52.

go. Dlatego też sprzeciwiają się konfesjonalnemu systemowi władzy, który, jak uważają, marginalizuje muzułmańskich obywateli w Libanie. Hezbollah stwierdził także, że podział władzy w Libanie oparty na grupach wyznaniowych z dominującą pozycją maronitów, jest narzucony przez światowy imperializm, wrogi wobec islamu. Szyici nie powinni być częścią systemu politycznego, który uważają za niesprawiedliwy, i nie zgodzą się na modyfikowanie obecnego systemu przez wprowadzaniem poprawek do konstytucji. Taka polityka jest nie do przyjęcia dla Hezbollahu. Szyici zasiądą do stołu obrad z innymi ugrupowaniami politycznymi tylko pod warunkiem, że wszyscy wyrażą wolę całkowitego zniesienia systemu wyznaniowego. Ponieważ zniesienie systemu konfesjonalnego wiąże się z utratą przywilejowanej pozycji we władzy maronitów, Hezbollah poświęcił w *Liście otwartym* znaczną część tekstu chrześcijanom. Chrześcijanie, których w *Liście* przede wszystkim utożsamia się z Falangami Libańskimi, powinni zaprzestać używania siły i wykorzystywania protekcji zachodniej. Powinni kierować się rozsądkiem i siłą perswazji przy realizacji swoich interesów politycznych. Partia Boga zaleca w manifestie maronitom, aby przestali ignorować inne grupy społeczne w Libanie i nie korzystali z uprzywilejowanej pozycji, która jest krzywdząca dla innych. Hezbollah twierdzi w *Liście*, że podziały religijne w Libanie stały się przyczyną niszczącej wojny domowej. Zalecił także maronitom, aby zaprzestali współpracy z kolonizatorami, tj. USA oraz Francją, i nie liczyli na pomoc tych państw, gdyż może ona nie nadejść, kiedy będą jej najbardziej potrzebowali. Ostatecznie Partia Boga zapewniła chrześcijanom, że w islamskim Libanie zawsze będzie dla nich miejsce²⁵.

Na podstawie *Listu otwartego* można stwierdzić, że Hezbollah uważał się przede wszystkim za ruch oporu. Manifest polityczny Hezbollahu był symbolicznym początkiem działalności Partii Boga jako spójnej organizacji z jasno określonymi poglądami i celami politycznymi wypływającymi z islamskiej ideologii. Z koncepcji podziału świata na ciemnych i ciemionych wypływają fundamentalne założenia polityczne tej ideologii. Jest to teoria odnosząca się do źródeł niesprawiedliwości współczesnego świata i wszelkich nieszczęść, które dotknęły i dotyczą muzułmanów.

Dokument formułuje projekt uzdrowienia sytuacji oraz sposób, w jaki muzułmanie powinni postąpić, by osiągnąć poprawę. Projekt zakłada zbudowanie państwa opartego na religii, ale konkretne rozwiązania są słabo zaznaczone. Wiadocznym radykalizmem w poglądach działaczy Hezbollahu to bez wątpienia odbicie atmosfery wojny domowej oraz specyfika działania nowej organizacji, która musi ugruntować sobie drogę i miejsce na scenie politycznej kraju. Z drugiej strony postawy Hezbollahu są odzwierciedleniem ożywienia religijnego w świecie muzułmańskim i polityzacji religii²⁶.

²⁵ Hizbullah, *Open Letter...*, s. 228–230.

²⁶ Zob.: B. Tibi, *Fundamentalizm religijny*, przeł. J. Danecki, Warszawa 1997.

Założenia ideologiczne a praktyka polityczna (1989–2009)

Wraz z zakończeniem wojny domowej w Libanie w 1989 r., Hezbollah znalazł się w nowej rzeczywistości politycznej w kraju oraz w regionie i stanął przed nowymi wyzwaniami politycznymi. Niektóre założenia ogłoszone w *Liście otwartym* w warunkach pokoju zmodyfikowano, a inne pozostały niezmienione. Ideologię partii w latach 1989–2009 można śledzić na podstawie oświadczeń politycznych Hezbollahu, traktujących o poglądach i koncepcjach, a także na podstawie programów wyborczych sformułowanych w latach 1992–2009²⁷.

W 1989 r., na podstawie ugody pomiędzy wszystkimi stronami wojny domowej w Libanie w latach 1975–1989²⁸, zostało zawarte porozumienie z At-Ta'ifu, zgodnie z którym wszystkie strony konfliktu zobowiązały się powstrzymać działania zbrojne, przywrócić instytucje rządowe i przygotować wybory parlamentarne. Porozumienie z At-Ta'ifu zmieniło klucz podziału władzy w Libanie pomiędzy gminami wyznaniowymi. Zgodnie z porozumieniem w parlamencie, rządzie i we wszystkich instytucjach państwowych muzułmanie otrzymali równy udział stanowisk w stosunku do chrześcijan. Po wojnie wszystkie partie polityczne rozwiązały swoje milicje, z wyjątkiem Hezbollahu, który odmówił rozbrojenia Ruchu Oporu Islamskiego i kontynuował działania militarne przeciw Izraelowi, okupującemu południową część Libanu. Ruch Oporu Islamskiego dzięki radykalnej postawie wobec izraelskiego okupanta zyskał wielu zwolenników w Libanie²⁹.

W 1998 r. w dokumencie *Oświadczenie o celach politycznych* Hezbollah napisał, że jest przede wszystkim ruchem oporu wobec okupacji izraelskiej³⁰ i organizacją, która opiera się na fundamencie zbudowanym z takich wartości, jak wolność, sprawiedliwość, prawo i pokój. Hezbollah podkreślił także, że jego członkowie są zdeterminowani, aż do poniesienia najwyższego poświęcenia dla osiągnięcia celu, czyli śmierci męczeńskiej³¹.

Hezbollah zaskarbił sobie przychylność szyitów libańskich dzięki działaniom na rzecz lokalnych wspólnot w zakresie łagodzenia niedogodności codziennego życia w czasach wojny. W czasie trwania wojny domowej szyici uciekali z południowej części Libanu, ogarniętej najintensywniejszymi działaniami zbrojnymi. Schronienie znaleźli na południowych przedmieściach Bejrutu. Fala uchodźców

²⁷ Hizbullah, *Views and Concepts*, June 1997; *Statement of Purpose*, March 1998; *Identity and Goals*, August 2004; *Hizbullah's Parliamentary Elections Program in 1992, 1996, 2000, 2005*, [w:] J. E. Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology...*; *The Hizbullah Electoral Platform for 2009 Parliamentary Elections*, www.english.moaqawama.org/essaydetailsf.php?eid=8199&fid=29.

²⁸ I. Rabinovich, *The war for Lebanon 1970–1985*, New York 1985; L. Abul-Husn, *The Lebanese Conflict, Looking Inward*, Boulder 1998.

²⁹ W. Harris, *Lebanon after Cold War*, [w:] W. Harris, *The New Face of Lebanon*, Princeton 2006, s. 237–317; H. Ziadeh, *Sectarianism and Intercommunal, Nation-Building in Lebanon*, London 2006, s. 127–158.

³⁰ Hizbullah, *Statement of Purpose: Hizbullah Press Office*, 20 March 1998, www.almashriq.hiof.no/lebanon/300/320/324/324.2/hizballah/statement01.html.

³¹ Hizbullah, *Hizbullah: Views and Concepts*, 20 June 1997, www.almashriq.hiof.no/lebanon/300/320/324/324.2/hizballah/hizballah-background.html.

była bardzo duża, toteż w krótkim czasie szyici zaczęli osiedlać się na terenach nieprzeznaczonych pod zabudowę. Budowali prowizoryczne domy. Duża liczba uchodźców i brak podstawowej infrastruktury oraz bliskość wysypiska śmieci szybko zamieniły południowe przedmieście Bejrutu w pas nędzy i brudu. Południe Libanu i dolina Al-Bika nie wyglądały w tamtym czasie lepiej ubóstwo tych regionów pogłębiła trwająca kilkanaście lat wojna domowa. Hezbollah wraz z końcem wojny zajął się odbudową południowego Libanu i realizacją potrzeb socjalnych szyitów. Hezbollah otrzymał pomoc finansową Iranu. Pieniądze te przeznaczone były w pierwszej kolejności na odbudowę infrastruktury socjalnej na terenach zamieszkałych przez szyitów. W 1988 r. rozpoczął działalność Komitet ds. Zabezpieczenia Zdrowotnego oraz Komitet Pomocy; obie organizacje bezpośrednio były finansowane przez różne struktury i organizacje irańskie³².

Hezbollah zadeklarował swoją pomoc wszystkim szyitom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. Pomoc ta była także otwarta na inne społeczności. Hezbollah uważał, że rząd nie wypełnia swoich podstawowych obowiązków przy zagwarantowaniu społeczeństwu podstawowych warunków do życia. Na szeroką skalę rozwinął więc sieć ośrodków pomocy społecznej, bez względu na przynależność wyznaniową. Pomagał i finansował odbudowę domów, wiosek i gospodarstw rolnych. Budował nowe studnie, przychodnie socjalne i medyczne, szpitale, szkoły podstawowe i średnie, itd. Wspierał także finansowo, udzielając subwencji obywatelom libańskim, przekazywał stypendia na naukę i studia dla młodych ludzi. Hezbollah pomagał, bo jak twierdził, wypływa to z jego idei chronienia ludności i jej prawa do życia oraz prawa do własnego kraju i takiego systemu politycznego, jakiego pragną³³. Dzięki tym działaniom Hezbollah zdobył lojalnych i wiernych zwolenników w całym Libanie.

W 2000 r., kiedy Izrael całkowicie wycofał się z Libanu, Hezbollah świętował swój wielki triumf. Broni jednak nie złożył i nie zamierzał tego robić, co podkreślił w swoich dokumentach i programach. Szyici uważali bowiem, że okupowane przez Izrael farmy Szeba na granicy libańsko-syryjskiej należą do Libanu i zażądali wycofania się Izraela także z tamtych terenów³⁴. Partia Boga utrzymywała także, że wojna z Izraelem wypływa z przekonań głęboko ugruntowanych w szyickiej ideologii, a które znalazły wyraz właśnie w konfrontacji z Izraelem. Hezbollah podkreślał, że bronie nie złoży do momentu, aż wszystkie libańskie ziemie oraz Jerozolima nie zostaną wyzwolone³⁵.

W latach 1989–2009 nie zmieniły się poglądy Hezbollahu także na rolę i obecność Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie. Hezbollah uważał nadal USA za państwo o wrogiej ideologii, imperialistyczne i sponsora terroryzmu. Twierdził, że popieranie przez USA Izraela to forma sponsorowania terroryzmu.

³² H. Jaber, *op. cit.*, s. 121–125; J. Palmer Harik, *op. cit.*, s. 81–94.

³³ Hizbullah, *Hizbullah: Views...*

³⁴ Hizbullah, *Hizbullah's 2000 Parliamentary Election Program...*, s. 262.

³⁵ Hizbullah, *Identity and Goals...*, s. 245.

Hezbollah twierdził, że wiele krajów, które uważają się za demokratyczne, popierając Izrael, tak naprawdę wspierają terroryzm³⁶.

Hezbollah wielokrotnie zaznaczał, że zwycięska dla Hezbollahu wojna w 2006 r. pozbawiła Amerykanów złudzeń co do możliwości przejęcia kontroli nad regionem Bliskiego Wschodu³⁷. Partia Boga nie zmieniła także swojego stanowiska wobec „ciemieźzonych ludzi na całym świecie”; deklarowała swoją gotowość wsparcia każdego, kto dołączy do oporu przeciw imperializmowi i Zachodowi. W relacjach z Islamską Republiką Iranu wielokrotnie zaznaczała w swoich dokumentach szczególny charakter więzi libańskich szyitów i Iranu. Partia Boga napisała, że idee obu stron są tożsame i opierają się na zasadach Rewolucji Islamskiej, koncepcji *wilajat al-fakih*, wrogiej wobec imperializmu, a także na wspólnych korzeniach ideologicznych Iranu i Partii Boga, sięgających szkoły teologicznej w Al-Kum³⁸. Hezbollah nie określił natomiast żadnych związków ideologicznych i politycznych z Syrią, ale w programach politycznych z 2000, 2005 i 2009 r. mocno wyrażono wolę podtrzymania bliskich i silnych więzi oraz współpracy pomiędzy oboma krajami³⁹.

Jednym z założeń ideologicznych Hezbollahu, zaprezentowanym w *Liście otwartym*, było zniesienie systemu konfesjonalnego i ustanowienie w drodze rewolucji państwa islamskiego. Hezbollah odrzucił także możliwość uczestnictwa we władzy na podstawie wyżej podanej zasady. Jednak w 1992 r., w pierwszych wyborach po wojnie, Hezbollah zadeklarował swój udział w wyborach do parlamentu. W programie politycznym z 1992 r. argumentował swoją decyzję o przystąpieniu do elekcji. Umotywował zmianę swojego stanowiska twierdząc, że uczestnictwo w sprawowaniu władzy może wpłynąć efektywnie na realizację interesów i celów ideologicznych ruchu. W ramach porządku parlamentarnego Hezbollah widział kolejną szansę na działania na rzecz zniesienia systemu konfesjonalnego, widział też swój udział w pracach nad formułą nowego systemu politycznego. Dało to partii także możliwość nacisku na politykę rządu w kwestii Izraela⁴⁰. Podejmując się uczestnictwa w wyborach, a następnie w pracach parlamentu i rządu, Hezbollah *de facto* zaakceptował istniejący reżim polityczny. Rozpoczął także transformację – z ruchu sprzeciwu w stronę islamskiej partii politycznej. Odrzucił hasła rewolucji i przyjął zasady realizowania polityki wewnętrznej w ramach porządku konstytucyjnego. Przyjął także uzgodnienia porozumienia w At-Ta'ifie jako rozwiązanie tymczasowe, sugerując, że w przyszłości ugoda może stać się źródłem nowych napięć i konfliktów w kraju⁴¹.

³⁶ Hizbullah, *Hizbullah: Views...*

³⁷ Hizbullah, *The Hizbullah Electoral Platform for 2009 Parliamentary Elections*, www.english.moqawama.org/essaydetailsf.php?eid=8199&fid=29.

³⁸ Hizbullah, *Identity and Goals...*, s. 244.

³⁹ Zob.: *Hizbullah's 2000 Parliamentary Election Program...*

⁴⁰ Hizbullah, *Hizbullah's Parliamentary Elections Program in 1992...*, s. 247–253.

⁴¹ Hizbullah, *Hizbullah: Views...*

Hezbollah nie zrezygnował jednak z idei ustanowienia państwa islamskiego, ale zmienił jedynie podejście i metodę jego wprowadzenia. Widać to w programach wyborczych Hezbollahu z lat 1992–2005. Oferując Libańczykom islamski ustrój polityczny, Hezbollah starał się przekonać ich do wyjątkowości wyznawanej religii. W programach politycznych opisywał islam jako religię pokoju i dialogu, z której wypływają zasady demokracji i prawa człowieka. Partia Boga podkreślała, że celem islamskiej ideologii jest stworzenie harmonijnego społeczeństwa w oparciu o jeden naród libański, bez względu na podziały religijne, rasowe, kulturowe czy poglądy polityczne. Hezbollah deklarował, że jest otwarty na dialog, pod warunkiem, że inni też są otwarci. Partia wielokrotnie deklarowała także, że chce budować państwo oparte na sprawiedliwości i prawie, państwo, które będzie dbać o opiekę społeczną, medyczną, rozwój edukacji, instytucji oświatowych, a także tworzyć projekty, które wyrównają różnice kulturowe i zmniejszą polaryzację społeczeństwa libańskiego⁴².

Manifest polityczny z 2009 r. i nowy wizerunek partii

30 listopada 2009 r. przywódcy Hezbollahu wystąpili z hasłem „Chcemy silnego i zjednoczonego Libanu”. Sajjid Hassan Nasrallah, sekretarz generalny partii, odczytał tak właśnie zatytułowany manifest, który przyjęty został wcześniej przez trwającą kilka miesięcy VII Generalną Konferencję Hezbollahu. Manifest ten został także wydany drukiem oraz opublikowany w trzech wersjach językowych na stronie internetowej Ruchu Oporu Islamskiego w Libanie⁴³.

Dokument składa się ze wstępu i trzech części. Łącznie na 32 stronach Hezbollah zadeklarował swoje stanowisko polityczne w następującym porządku; w pierwszej części, „Dominacja i hegemonia”, opisuje swoje stanowisko i wizję świata, hegemonii Stanów Zjednoczonych i Zachodu oraz amerykańskiej polityki wobec regionu Bliskiego Wschodu. W części drugiej – „Liban”, podejmuje problematykę ojczyzny, ruchu oporu, państwa i systemu politycznego oraz polityki zagranicznej, relacji Libanu z Palestyńczykami, krajami arabskimi, islamskimi podmiotami i relacji międzynarodowych. Rozdział trzeci, „Palestyna i negocjacje kompromisu” poświęcony został kwestii palestyńskiej i Izraelowi, palestyńskiemu ruchowi oporu oraz negocjacjom i porozumieniom.

Manifest *Chcemy silnego i zjednoczonego Libanu* jest nie tylko deklaracją nowej strategii – jest też podsumowaniem 25-letniej polityki, transformacji oraz osiągnięć i pozycji ruchu. Jest to już drugi manifest polityczny Hezbollahu. Podobnie jak pierwszy, *List otwarty* z 1985 r., drugi manifest prezentuje punkt widzenia

⁴² Hizbullah, *Statement of Purpose...*

⁴³ Przemówienie S. H. Nasrallaha, „Hizbullah's New Political Manifesto... We Want Lebanon Strong & United” opublikowane zostało 30 listopada 2009 r. w wersji angielskiej na stronie internetowej Ruchu Oporu Islamskiego w Libanie, www.english.moqawama.org/essaydetails.php?eid=9632&cid=214.

i politykę Hezbollahu przez pryzmat rzeczywistości, w której obecnie się znajduje. We wstępie autorzy deklarują satysfakcję z niepowodzeń militarnych i politycznych USA oraz z kryzysu ekonomicznego, w jakim to państwo się znalazło. Oznacza to bowiem rychły kres „amerykańskiej hegemonii”, a wraz z tym upadek „jednostki syjonistycznej”. We wprowadzeniu do programu podkreślony został fakt, że Hezbollah był pierwszą organizacją, która podjęła zbrojny sprzeciw wobec imperializmowi i Stanom Zjednoczonym. Walka ruchu była heroiczna, wbrew realizmowi i racjonalności, gdyż amerykańskie pozycje w regionie były silniejsze niż kiedykolwiek indziej. Dokument zapowiada, że opór powinien stać się nadrzędnym celem w skali międzynarodowej i modelem dla wszystkich tych na świecie, którzy pragną wolności i niezależności⁴⁴.

Rozdział „Dominacja i Hegemonia” poświęcono Zachodowi i Stanom Zjednoczonym. Treść podzielono na dwie sekcje, pierwszą zatytułowano „Amerykańsko-zachodnia hegemonia i świat”. Stany Zjednoczone przedstawione zostały tu jako państwo, które po II wojnie światowej doświadczyło wspaniałego rozwoju dzięki swojej dominacji politycznej, ekonomicznej i podporządkowaniu innych krajów. Kapitalizm i ekspansję gospodarczą Hezbollah uznał za główne narzędzia tej dominacji. Większość konfliktów na świecie nie była wywołana różnicami kulturowymi, lecz „bezwzględnym kapitalizmem”, który opiera się na sieci przedsiębiorstw i korporacji na całym świecie oraz na oddziałach zbrojnych, które chronią interesy tychże firm. Amerykańska walka z terroryzmem stała się w rzeczywistości walką o dominację w regionie Bliskiego Wschodu. Wojny podjęte w imię walki z terroryzmem wytoczone były w głównej mierze przeciwko najsłabszym: kobietom, dzieciom i starcom. Hezbollah uważa też Stany Zjednoczone za głównego sponsora terroryzmu⁴⁵.

Rozdział zatytułowany „Liban” składa się z 7 sekcji. Liban był, jest i będzie ojczyzną szyitów. Hezbollah sprzeciwia się podziałom kraju i pragnie państwa silnego i zjednoczonego, w którym żyliby wszyscy Libańczycy. Sekcja druga „Ruch oporu” traktuje o konieczności kontynuowania ruchu oporu w Libanie tak długo, jak „jednostka syjonistyczna” będzie istnieć. Wyraża zaniepokojenie, że Izrael może chcieć zrealizować swoje historyczne pragnienia terytorialne, tzn. zająć Liban, tym bardziej że podejmował już działania militarne w tym kierunku i wciąż okupuje część Libanu. Hezbollah uważa, że ruch oporu w Libanie powinien stać na straży suwerenności kraju, tak jak to robił do tej pory. Jest bowiem skuteczniejszy w tym zakresie niż słaby rząd libański i ma na swoim koncie znaczące zwycięstwa nad Izraelem. Sekcja trzecia poświęcona jest „Państwu i systemowi politycznemu”. Hezbollah podkreśla konieczność zniesienia konfesjonalnego systemu politycznego, ale dopiero wtedy, gdy komitet zgody narodowej porozumie się w najdrażliwszych kwestiach politycznych, tzn. znajdzie alternatywę dla tego systemu, wypracuje wspólne stanowisko wobec historii oraz przezwycięży wzajemne

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

uprzedzenia i obawy gmin religijnych i partii. Nasrallah uważa, że demokracja konsensualna chroni różnorodność w Libanie i jest gwarantem prawdziwego partnerstwa. Podrozdział zatytułowany „Związki Libanu z Palestyńczykami” odnosi się do projektu włączenia Palestyńczyków do dialogu oraz utworzenia reprezentacji, która będzie pośredniczyła w relacjach z Libanem. Celem tych działań jest, jak zapewnia Hezbollah, nadanie Palestyńczykom praw społecznych i cywilnych przy zachowaniu ich prawa do powrotu i odmowy osiedlania. Sekcja piąta, szósta i siódma w manifestie traktuje o związkach Libanu z krajami arabskimi i muzułmańskimi oraz o relacjach międzynarodowych. Autorzy manifestu podkreślają, że Liban jest częścią świata arabskiego i bierze odpowiedzialność za konflikty i sprawy arabskie w regionie. Wskazują, że Hezbollah jako ruch sprzeciwu jest gotowy służyć pomocą każdemu krajowi arabskiemu, który zdecyduje się stawić opór ich wspólnym wrogom. Hezbollah podkreślił ważną rolę Syrii w ruchu oporu przeciwko imperializmowi oraz we wspieraniu Hezbollahu w Libanie. Partia Boga napisała w manifestie, że uznaje Iran za centralny ośrodek w świecie islamskim, z którego wszystkie kraje arabskie i muzułmańskie powinny brać przykład. Hezbollah argumentuje, że Iran jest jedynym krajem, któremu udało się zrzucić hegemonię Stanów Zjednoczonych. W manifestie przypomina się o jedności muzułmańskiej, o ostrożności i wrażliwości, jaką należy zachować w drażliwych kwestiach szyicko-sunnickich oraz o podjęciu wspólnej polityki wobec wpływu Zachodu na kulturę arabską i islamską. Partia Boga widzi możliwość nawiązania dobrych stosunków z Europą, która wydaje się prowadzić politykę opartą na „etyce i zasadach humanitarnych”, chociaż podąża za polityką amerykańską. Jeżeli Europa podejmie samodzielną politykę wobec Bliskiego Wschodu, to relacje arabsko-europejskie ulegną zdecydowanej poprawie⁴⁶.

W części zatytułowanej „Palestyna i negocjacje kompromisu” wyróżnić można trzy sekcje tematyczne. Pierwsza, pod hasłem „Palestyna i jednostka syjonistyczna”, zawiera informację o potrzebie kontynuowania ruchu oporu wobec Izraela w Libanie, szczególnie w sytuacji funkcjonowania słabego rządu, który nie jest w stanie zagwarantować suwerenności zewnętrznej. Autorzy manifestu podkreślają też, że stanowisko partii wobec odrzucenia każdej propozycji kompromisu z Izraelem jest ostateczne. W sekcji poświęconej prawom politycznym i historycznym Palestyńczyków do ziemi, zatytułowanej „Palestyński ruch oporu”, Partia Boga napisała, że opór i walka Palestyńczyków są uzasadnione i legalne w świetle międzynarodowego prawa o obronie własnego terytorium, tożsamości i religii⁴⁷.

W ostatniej części tekstu, „Negocjacje kompromisu”, Hezbollah zaprezentował swoją pozycję polityczną wobec procesu pokojowego. Podtrzymał mianowicie swoje stanowisko o odrzuceniu porozumienia w Camp David, a także porozumień zawartych po 1985 r., a więc porozumienia z Oslo oraz dokumentów konferencji w Madrycie. Dalej czytamy, że stanowiska takie wynikają z faktu, iż, według Par-

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

tii Boga, zawarte dotychczas porozumienia międzynarodowe gwarantują jedynie interesy polityczne Izraela. Hezbollah odrzucił tym samym możliwość uznania istnienia państwa Izrael i ponownie wezwał do odzyskania przez Arabów całej Palestyny, z Jerozolimą włącznie.

Manifest Hezbollahu z 2009 r. odzwierciedla pewną ewolucję w poglądach tego ruchu, ale jest ona bardziej konsekwencją zmian, które nastąpiły na arenie politycznej Libanu i regionu, niż zmian w myśleniu jego przywódców o zasadniczych problemach politycznych. Koniec wojny domowej w Libanie oznaczał, że możliwości oddziaływania na rozwój wydarzeń politycznych za pomocą zbrojnych milicji zostaną znacznie ograniczone. Przywódcy Hezbollahu zdali sobie sprawę, że aby pozostać na scenie politycznej w powojennym Libanie, nie utracić poparcia oraz wpływów, muszą przeformułować swoje cele, a zwłaszcza narzędzia ich osiągania. Chodziło głównie o zaprzestanie działalności terrorystycznej i wprowadzenie partii na legalną drogę działania. Hezbollah zrezygnował więc z radykalizmu w polityce wewnętrznej, zaakceptował porozumienie z At-Ta'ifu, przystąpił do wyborów parlamentarnych, a w 2005 r. wprowadził swoich przedstawicieli do rządu. W 1991 r. Hezbollah odwołał ze stanowiska sekretarza generalnego szejka Subhiego al-Tufailego ze względu na jego radykalne i rewolucyjne poglądy. Nowym przywódcą został w 1991 r. Al-Musawi, a po jego śmierci wybrano w 1993 r. umiarkowanego Sajiida Nasrallaha⁴⁸.

Sama tożsamość Hezbollahu jako ruchu społecznego i politycznego nie uległa przy tym zasadniczej zmianie. Pozostał ruchem odwołującym się do religii, zdecydowanie antyimperialistycznym i antyzachodnim. Hezbollah odrzucił ponownie – tak samo jak poprzednio, kategorycznie – możliwość uznania państwa Izrael. Niemniej widać pewne nowe ideowe odniesienia. Silny nacisk położony został na budowę libańskich narodowych instytucji państwowych. W rozdziale „Liban” słabe są odwołania do tożsamości arabskiej, ale silnie akcentowany związek z Libanem jako ojczyzną społeczności szyickiej. Hezbollah nie odwołuje się w dokumencie z 2009 r. do wspólnych korzeni ideologicznych z Iranem i zwierzchności irańskiego *welajat-e faghih* nad libańskimi szyitami. Nasrallah, zapytany o to, odpowiedział, że są to sprawy religijne, a manifest traktuje o jego poglądach politycznych. Można wnioskować, że w trójwymiarowej – libańskiej, arabskiej i muzułmańskiej – tożsamości Hezbollahu, libańskość zajęła priorytetowe miejsce. Hezbollah nie wspomina w manifestcie o koncepcji państwa islamskiego, co może świadczyć o tym, że w związku z racjonalizacją polityki, koncepcję tę odrzucił lub na jakiś czas z niej zrezygnował⁴⁹.

⁴⁸ R. Shanahan, *The Shi'a of Lebanon...*, s. 123.

⁴⁹ *Ibidem*.

Podsumowanie

Mówiąc o ideologii Hezbollahu należy przede wszystkim podkreślić, że w momencie powstania Partia Boga była głównie ideologią mobilizacji społecznej, która w atmosferze ogólnego ożywienia religijnego muzułmanów stała się istotną siłą pobudzającą formowanie się ruchów społecznych. Hezbollah jako organizacja szyitów odwołał się do ideologii Chomejniego, do doktryny *welajat-e faghih*, a także do typowych dla każdego fundamentalizmu islamskiego cech: radykalizmu, zmiany społecznej z rewolucją włącznie, koncepcji podziału świata na „nas” i „was”, podejrzliwości i nieufności wobec Zachodu oraz niezachwianego przekonania o nadrzędności rodzimych wartości kulturowych. Ideologia Hezbollahu ewoluowała od radykalizmu do reformizmu: jeśli początkowo partia opowiadała się za rewolucyjną formą zmiany społecznej, to później przyjęła taktykę stopniowego reformowania ustroju w pożądanym przez siebie kierunku. Filary ideologiczne Hezbollahu, a więc podział świata na ciemieczców i ciemieżonych, oraz mobilizacja ruchu oporu przeciw imperializmowi i hegemonii USA pozostały niezmiennie. Nie można więc wykluczyć, że pod wpływem nowych wydarzeń w regionie Bliskiego Wschodu i w Libanie dojdzie do kolejnych przeobrażeń poglądów Hezbollahu, a w szczególności powrotu do radykalizmu.

